

Лекція № 11

Дисципліна: Основи екології

Тема: СВІТОВИЙ ДОСВІД І МІЖНАНОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

План лекції:

1. Міжнародні природоохоронні організації.
2. Міжнародний досвід покращення екологічної ситуації.
3. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища

Література:

основна:

1. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології. – К.: Либідь, 2004
2. Федоренко О.І., Бондар О.І., Кудін А.В. Основи екології. – К.: Знання, 2006
3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього середовища. – К: Знання, 2000
4. Кучерявий В.П. Екологія. – Львів:Світ, 2001

додаткова:

1. Заверуцька Н.М., Серебряков В.В., Скиба Ю.А. Основи екології. – К.: Каравелла, 2006
2. Запольський А.К., Салюк А.Т. Основи екології. – К.: Вища школа, 2001
3. Корж О.П., Домбровський К.О. Екологічний підказувач. – Запоріжжя, 2006
4. Білявський Г.О., Падун О.І., Фурдуй Р.С. Основи загальної екології. – К.: Либідь, 1995

Міжнародні природоохоронні організації.

В світі вже існує розгалужена система контролю за станом природного середовища, екологічною освітою та вихованням населення і передусім молоді. Контроль за виконанням підписаних міжнародних договорів здійснює Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний суд у місті Гаага. До порушників міжнародного законодавства застосовуються різні санкції - від штрафних до економічних (ембарго), і тоді держава-порушник несе великі фінансові збитки.

Найголовніші міжнародні природоохоронні організації.

- Організація Об'єднаних Націй (ООН) з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Сфера діяльності: 1) керівництво міжурядовими програмами; 2) облік і організація охорони природних об'єктів, віднесених до Всесвітньої спадщини; 3) надання допомоги у розвитку екологічної освіти.
- Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів (МСОП). Сфера діяльності: 1) збереження природних екосистем; 2) збереження рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, пам'яток природи, 3) організація заповідників, резерватів, національних природних парків, 4) екологічна просвіта.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Сфера діяльності: 1) охорона здоров'я людини в аспекті його взаємодії з навколишнім середовищем; 2) організація санітарно-епідеміологічного моніторингу навколишнього середовища; 3) проведення санітарно-гігієнічної експертизи та оцінка якості навколишнього середовища.
- Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ). Сфера діяльності: 1) розроблення правил будівництва та експлуатації АЕС; 2) проведення експертизи проєктованих і діючих АЕС; 3) оцінка впливу радіоактивних матеріалів на навколишнє середовище; 4) установка норм радіаційної безпеки.
- Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Сфера діяльності: 1) вирішення екологічних проблем у сільському господарстві; 2) охорона та використання земель, водних ресурсів, лісів, тваринного світу, біологічних ресурсів Світового океану.
- Всесвітня метеорологічна організація (ВМО). Сфера діяльності: 1) вивчення та узагальнення впливу людини на погоду і клімат планети в цілому і по окремих регіонах; 2) глобальний моніторинг.
- Міжнародна організація праці (МОП). Сфера діяльності: 1) підвищення рівня освіти керівників, фахівців і працівників у галузі безпеки та охорони праці; 2) створення умов для безпечної праці; 3) попередження професійних захворювань; 4) зменшення забруднення середовища і ліквідація інших факторів, які негативно позначаються на здоров'ї і благополуччі працюючих.
- Грінпіс (Зелений світ) - міжнародна неурядова організація, створена в 1971 році з метою збереження природного середовища Землі від руйнування.

Основні цілі: залучення широкої громадськості до питань охорони навколишнього середовища.

Міжнародний досвід покращення екологічної ситуації.

Усвідомивши наближення глобальної екологічної катастрофи, світове суспільство вживає заходів щодо її відвернення.

Основними еколого-господарськими напрямками охорони природи окремої країни є такі: а) використання очисних споруд, в тому числі біологічних; б) відбір і вирощування рослин, які поглинають забруднювачі; в) створення маловідходних і безвідходних технологій виробництва; г) використання здатності природи до самоочищення.

Широке коло природоохоронних завдань, їхня складність зумовили необхідність створення спеціальних організаційних структур, які координують діяльність у цій сфері. Однією з перших виникла організація, яка дістала назву «Програма ООН з навколишнього середовища» (ЮНЕП).

Під безпосереднім керівництвом ЮНЕП розроблені такі глобальні дослідницькі та оперативні програми, як Всесвітня стратегія охорони природи, Всесвітня кліматична програма, Всесвітня політика щодо ґрунтів, План дій щодо боротьби з опустелюванням, Міжнародна програма з безпеки хімічних сполук та ін. Крім того, ЮНЕП організувала глобальну систему спостереження за станом навколишнього середовища (моніторинг), міжнародну довідкову систему для джерел інформації щодо навколишнього середовища, склала міжнародний реєстр потенційно токсичних хімічних речовин.

Завдяки зусиллям ЮНЕП підписано велику кількість міжнародних договорів і конвенцій, у тому числі Конвенцію ООН з морського права, Конвенцію про біологічне різноманіття, Конвенцію з контролю за транскордонним перенесенням небезпечних відходів та їх використанням, Конвенцію про міжнародну торгівлю видами флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення, дев'ять конвенцій про охорону морів (зокрема й Чорного моря), Монреальський протокол до Віденської конвенції про речовини, що руйнують озоновий шар.

До системи ООН також входить багато організацій та установ, причетні до вирішення екологічних проблем. Це, зокрема, Центр ООН із населених пунктів (ХАБІТАТ), регіональні економічні комісії ООН (у Європі, Африці, Латинській Америці тощо), Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР) та ін. Зазначені структури сприяють захисту планетарного навколишнього середовища і реалізації екологоспрямованих заходів.

Україна є учасницею майже 30 міжнародних багатосторонніх угод у сфері охорони довкілля, хоча їх існує значно більше. Унікальне геополітичне розташування нашої держави зумовлює те, що будь-які її міжнародні відносини пов'язані з екологічними чинниками. Розробивши концепцію сталого розвитку, Україна взяла курс на різнопланову, в тому числі у природоохоронній сфері, інтеграцію до європейської та світової спільноти й започаткувала партнерські

відносини з багатьма країнами світу. Так, протягом 90-х років із державами-сусідами укладено кілька десятків угод з регіонального співробітництва, в яких ідеться про спільні заходи щодо охорони довкілля (наприклад, у межах Карпатського регіону, басейнів річок Дунаю, Дніпра, Чорного моря тощо).

Представництво ООН в Україні допомагає урядові розробляти відповідні законодавчі акти й норми природокористування, надаючи інформацію про природоохоронні глобальні та регіональні угоди тощо. Через Комісію з виконання рішень Конференції з навколишнього середовища й розвитку ООН активно підтримує дії українського уряду щодо реалізації Програми порятунку Чорного моря, в якій загалом беруть участь шість країн, та Програми захисту басейну Дунаю, за якою співпрацюють 11 держав.

Отже, основні зусилля міжнародних природоохоронних організацій спрямовані на підвищення екологічної безпеки України, адаптації нашої держави до світових вимог у галузі охорони довкілля.

Розширення та зміцнення механізмів економічного співробітництва всіх держав у сфері екології, поширення позитивного досвіду природокористування та охорони природи є гарантом міжнародної екологічної безпеки, орієнтації світового співтовариства на пошук ефективних шляхів розв'язання глобальних та регіональних екологічних проблем.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища

Необхідність міжнародного природоохоронного співробітництва на сучасному етапі розвитку продуктивних сил обумовлюється такими факторами:

- глобальним характером багатьох екологічних проблем;
- транскордонним характером забруднення;
- наявністю міжнародних природних ресурсів;
- вигодами від міжнародного обміну досвідом та технологіями, можливостями залучення міжнародних інвестицій.

Необхідно виділити декілька основних напрямків міжнародного природоохоронного співробітництва:

1. Збереження природних систем, які не використовуються в господарській діяльності і сприяють підтримці планетарної екологічної рівноваги;
2. Раціональне використання природних ресурсів;
3. Створення ефективної системи міжнародної екологічної відповідальності, у тому числі відповідальності за руйнування навколишнього середовища внаслідок воєнних дій.

Реалізація цих напрямків передбачає цілий ряд заходів, серед яких можна виділити такі: фінансова і технічна підтримка країн, що розвиваються; впровадження ресурсозберігаючих і енергозберігаючих технологій; структурна перебудова національних економік у напрямку екологізації всього господарського комплексу; створення механізму міжнародної відповідальності у галузі охорони

навколишнього природного середовища; вдосконалення екологічного оподаткування та ін.

У структурі міжнародної *екологічної політики* виділяються два рівні:

1. Міжнародна *глобальна екополітика* – розробка і здійснення міжнародних правових, політичних і зовнішньоекономічних акцій з урахуванням екологічних обмежень у соціально-економічному розвитку, світових запасів природних ресурсів та їх розподілу між регіонами і країнами. Метою такої політики є збереження глобального інтегрального ресурсу планети. Тому в ході її здійснення встановлюються зони, квоти і ліміти на використання тих чи інших корисних копалин, узгоджується плата за забруднення, видається заборона на викиди тих чи інших речовин.

2. Міжнародна *регіональна екополітика* охоплює інтереси країн одного континенту, які об'єднані природно-географічним середовищем, іноді одним морем або рікою. Найтісніші контакти мають країни, в яких є спільні кордони. Вони обумовлюють характер транскордонного перенесення забруднюючих речовин повітрям, водою, встановлюють квоти на видобування природних ресурсів тощо. Слід зазначити, що на жаль, країни діють в основному уособлено, на своєму державному рівні. Як правило, немає чіткої координації дій між найближчими сусідами.

Форми міжнародної співпраці у сфері природокористування:

- парламентське співробітництво, яке орієнтується на координацію законодавчої діяльності, забезпечує вирішення міжнародних екологічних проблем і передбачає розробку рекомендаційних законів з питань екології;
- взаємодія виконавчих структур окремих держав, які орієнтуються на розробку та реалізацію екологічних програм під егідою ООН;
- співробітництво конвенційного типу, яке передбачає єдиний підхід до вирішення конкретних екологічних проблем;
- науково-технічне співробітництво, яке зорієнтоване на обмін науковою інформацією, спільне виконання природоохоронних розробок і проектів;

Однією із основних форм міжнародної співпраці щодо вирішення проблем навколишнього середовища є укладання договорів та інших видів міжнародних угод. Двосторонні і багатосторонні угоди і міжнародні конвенції використовуються з метою координації природоохоронних заходів різних країн. Учасниками таких угод є держави, які мають спільні проблеми або інтереси.

Історія міжнародної екологічної співпраці почалася понад 100 років тому. У 1875 році Австро-Угорщина та Італія прийняли Декларацію про охорону птахів. У 1897 році Росія, Японія, США уклали угоду про спільне використання і охорону морських котиків у Тихому океані. У світі зараз налічується близько 300 міжнародних організацій з охорони природи.

Важливою міжнародною угодою стала Конвенція ООН з морського права («Хартія морів», 1982р.), в обговоренні якої взяли участь 156 країн, 20 міжурядових організацій і понад 60 неурядових міжнародних організацій. За цією

конвенцією держави, які підписали угоду, повинні оберігати морське середовище та захищати його від забруднення. Сучасна практика конвенційного регулювання стосується питань, пов'язаних з безпекою певних видів діяльності. Це – Конвенція про перевезення небезпечних вантажів (Женева, 1989р.), домовленість про компенсації жертвам аварійного забруднення (Париж, 1989р.), проект Конвенції про збитки, що виникають внаслідок господарської діяльності (Брюссель, 1990р.), Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів, Конвенція про кліматичні зміни та збереження біологічних видів (1994р.). Важливим міжнародним досягненням є Монреальський протокол (1987р.), спрямований на зменшення викидів в атмосферу озоноруйнуючих речовин. В 1997 році був підписаний Кіотський протокол, згідно з яким для кожної країни встановлюються квоти на викиди парникових газів.

Іншою формою міжнародної співпраці є створення і діяльність спеціалізованих організацій при ООН.

Розвитку природоохоронного співробітництва сприяє проведення міжнародних форумів. День відкриття Стокгольмської конвенції ООН з навколишнього середовища (5 червня 1972р.) був оголошений Всесвітнім днем навколишнього середовища. Важливе значення мали: Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінки, 1975р.); Глобальний форум з проблем виживання (Москва, 1990р.); Конвенція ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992р.).

Експерти ООН вважають, що на сучасному етапі розвитку міжнародні зусилля при вирішенні глобальної екологічної кризи повинні бути спрямовані на дослідження основних причин кризи, боротьбу з її наслідками, оцінку глобального ризику, залучення широкої громадськості, забезпечення засобів правового регулювання, інвестування в майбутнє.